

svetu kot pa intelektualnemu. — Na njihovih osnovnih vrednotah grade svoje lepote dramatiki pesniki: eni so še čisto pod vplivom elementarne gledališke magije, drugi pa se že ožijo v besedno gledališče. Še višji in ožji prostor so si izbrali filozofi, čisto na vrhu pa sameva esejistična dramatika. Visoka je in samostojna, a vendar še spada v zgradbo dramskih pristnosti.

A v naivno preprostem zarisu te piramide seveda ni ujeta celotna problematika sodobne gledališke tvornosti. Bilo bi treba v posebno plast zajeti epično gledališče Bertolda Brechta, bilo bi treba govoriti o dramskem klasicizmu socialističnih realistov, o dokumentarni dramatiki, ki je po drugi svetovni vojski vzniknila v Nemčiji in drugod, o Dürenmattu itd. itd. Bilo bi treba kritično oceniti posamezne dramaturgije in se dotakniti še drugih mikavnih in značilnih gledaliških novosti. — A prišli bi v položaj, v katerem bi se morali ukvarjati tudi z domačimi gledališkimi prizadevanji, za katere pa lahko rečemo samo to, da svet pričakuje od njih nekaj tako novega in izvirnega, kot je novo in izvirno življenje naše družbe.

NAD SOTESKO

Boris Piljnjak

I

Soteska je bila globoka in tiha.

Ilnata, žolta pobočja, porasla z rdečimi debli smrek, so se strmo vzpenjala, prav na dnu pa je tekel potok. Nad sotesko se je levo in desno širil smrekov gozd, tihoten, star, obrasel z mahom in porasel z jelševjem. Nad vsem pa težko, sivo, nizko nebo.

Človek se je tu prikazal redkokdaj.

Nevihite, voda in čas so najedali drevje, da je padalo, prekrilo zemljo, gnilo in v zraku je visel gost, sladkoben duh po trohnohi. Osat, cikorije, jerebike in pelin so bohotali in pokrili tla z bodljikavo preprogo. Na dnu soteske je bil medvedji brlog, v gozdu pa mnogo volkov.

Na strmem, blatnožoltem pobočju se je izruvala smreka, se prevrnila in za mnogo let obvisela s koreninami navzdol. Njene štrleče korenine, podobne otrplemu osmeronogemu pajku, so bile že porasle s kukavičjim mahom in brinjem.

V teh koreninah sta si spletli gnezdo dve veliki, sivi ptici, samica in samec.

Ptici sta bili veliki, težki, z gostim, sivožoltim in rjavim perjem. Imeli sta kratka, široka in silna krila; noge z velikimi kremplji so bile porasle s črnim puhom. Na kratkih, močnih vratovih sta tičali veliki, kvadratni glavi s kljunom, grabežljivo zavitim in žoltim, in z okroglimi, okrutnimi, srepo boljšečimi očmi.

Samica je bila manjša od samca. Njeni kremplji so se zdeli tanjši in lepši in v gibih vratu je bila nekakšna težka in oglata ljubkost. Samec pa je bil surov in grob in eno krilo se mu ni prav ulegalo; to pa od tistihmal, ko se je z drugimi samci spopadel za samico.

Gnezdo je bilo vpletено med koreninje. Pod njim je na tri strani zijał prepad. Nad njim se je razgrinjalo nebo in štrlelo nekaj potrganih drevesnih korenin. Okoli njega in tam spodaj pa so bile razstlane kosti, že sprane od dežja in bele. Gnezdo samo je bilo obloženo s kamenjem in ilom ter nastlano s perjem.

Samica je kar naprej čepela v gnezdu.

Samec je samcat stopical nad previsom, po rogovili korenine in s čuječim očesom nadziral dalj in šir. Sédel je, vtaknil glavo med perje in težko povесil krila.

II

Srečali sta se, tidve veliki ptici, daleč proč od soteske.

Že se je narekovala pomlad, po prisojah se je tajal sneg, v gozdu in po grapah je postajal siv in gnil; od smrek je puhtel težak vonj, na dnu soteske se je prebujal potok. Podnevi je prigrevalo sonce. Mrak je bil zelenkast, dolg in oprezno glasan. Volcje so hodili v tropah in samci so se dajali za samice.

Srečala sta se v mraku na gozdni poljani.

Pomlad, sonce in mehki veter so vložili v samčevo telo neznano otožnost. Popred je letal ali počival, se drl ali molčal, letal jadrno ali počasi, kakor mu je dalo srce ali vnanje okolnosti: kadar ga je grudil glad, je letel lovit zajca, ga ubil in pojedel; kadar je slepilo sonce ali je vlekel veter, se je skrill pred njima; kadar je ugledal plazečega se volka, jo je brž odkuril.

Zdaj ni bilo več tako.

Ne, občutek gladu in gon po samohrani ga niso več gnali k letu, počitku, viku in molku. Nekaj izven njega in njegovih občutkov je imelo oblast nad njim.

Kadar se je mračilo, je ko v blodnji, ne da bi vedel zakaj, odletel iz svojega počivališča in letal od poljane do poljane, od pobočja k pobočju, neslišno plahutal s krili in ostrovidno prebadal zeleno, prežečo meglo.

In ko je nekoč ugledal na eni izmed poljan sebi podobne in samico sredi njih, je planil tja, ne da bi vedel, zakaj mora tako biti: v sebi je začutil silno moč in veliko zavist do drugih samcev.

Počasi je hodil okoli nje, s povešenimi perutmi in zleknjeno glavo vneto brusil ter bočki pogledoval samce. Eden od njih, tisti, ki je bil pred njim zmagovalec, ga je skušal pregnati, potem pa se je zakadil vanj s klunom, pripravljenim za udar in spopad je bil dolg, brezglasen in zagrizen. Nadletavala sta se, sekala s kljuni, prsmi, kremplji, krili, tiho grčala in drug drugemu parala telo.

Nasprotnik je bil slabši in je omagal, on pa je znova polétel k samici in malce kruljav hodil okoli nje. Leva kreljut se mu je vlekla po tleh.

Smreke so obkrožale poljano, tla so bila nastlana z igličevjem, nočno nebo je sinjelo.

Samica je bila nebrižna do njega in do vseh. Spokojno je stopicala po poljani, rila po zemlji, ujela miš in jo v miru pojedla. Zdelo se je, ko da ji samcev ni mar.

Ko pa je noč začela bledeti in se je na obzorju zarisala zelenkasto-lilasta proga vzhoda, je prišla k njemu, zmagovalcu, se privila k njegovim prsim, nežno pogladila s kljunom bolno kreljut, kakor da bi jo ovohavala in zdravila, se počasi vzdignila in poletela k soteski.

On pa je težko plahutal z bolno kreljutjo, pa ni vedel za to. Pijano je grčal in poletel za njo.

Naenkrat se je spustil h koreninam smreke, kjer sta si potem spletla gnezdo. Samec je sédel poleg nje. Neodločen in zmeden je bil.

Samica ga je nekajkrat obšla in ga znova ovohavala. Potem je pričlenila, razkoračila noge, privzdignila rep, zažmerila in tako otrpnila. Samec je planil k njej, jo grabil s kljunom za perje, brusil ob zemljo težke peruti in po njegovih žilah se je potočila tako čudovita bolečina, tako silna radost, da je zgubil vid in ni čutil drugega ko sladko bolečino; težko je grčal, soteska pa je gluho odjekala in naznanjala jutro.

Samica mu je bila pokorna.

Na vzhodu se je že narekovala rdeča zarja in sneg v grapah je postajal lilast.

III

Pozimi so bile smreke negibne in stebila so rjavela. Sneg je bil visok, nanesen v velike zamete, nebo je bilo sivo, dnevi, mračno viseči nad sotesko, kratki in mraku skorajda ni bilo kraja. Ponoči so debela in veje pokale od mraza. Bleda luna je osvetljevala tihoto in zdelo se je, da je zaradi nje mraz še hujši.

Noči so bile strašne prav zaradi mraza in tiste fosforne mesečine. Ptici sta se zgnetli v gnezdo in se tesno prižemali druga k drugi, da bi se segreli, pa kljub vsemu je mraz zlezal pod perje, ledenil noge, meso okoli kljuna in hrbet. Blodeča mesečina ju je vznemirjala in dozdevalo se je, da je vsa zemlja eno samo volčje oko, zato se tako strašno svetlika.

In ptici nista spali.

Težko sta se obračali v gnezdu, velike oči so bile široko razprte in so se zelenkasto svetlikale. Ko bi bili znali misliti, bi si bili verjetno bolj od vsega želeli jutra.

Ob luninem zahodu, ko je bilo do svita še celo uro in ko so se naznanjali šele prvi žarki zarje, sta ptici že začutili glad: v ustih je bil neprijeten, žolčast priokus in golša se je zdaj pa zdaj boleče skrčila.

In ko je jutro končno vendarle zasivelo, je samec poletel za plenom. Letel je počasi, s široko razprtimi krili in redkimi zamahi in oko je ostrovidno pregledovalo okolico. Navadno je lovil zajce. Nekoč dolgo ni mogel iztakniti plena. Plaval je nad sotesko, zašel zelo daleč od gnezda, deset vrst ali kaj, in iznad soteske spustil k široki, beli ravnini, kjer je poleti tekla Kama. Kadar ni bilo zajcev, se je lotil mladih lisic in srak, čeravno njih meso ni nič prida. Lisice so se dolgo in krčevito otepale, krepko grizle in napadati jih je bilo treba oprezno in spretno: treba je bilo s kljunom nenadno vsekati v vrat, blizu glave, in zasaditi kremplje v hrbet pa se brž vzdigniti — v zraku se lisica ni več branila.

S plenom je samec poletel domov, v gnezdo. Tam sta s samico požrla vse na mah. Jedla sta enkrat na dan in sta se napokala tako, da se je bilo težko vzdigati, saj je golšo vleklo k tlom.

Samec se je usedel v rogovilo korenin, se sršil in čeperil, da bi bolj čutil ugodje; po jedi mu je bilo toplo, kri je plala, v črevesju se je nekaj prelivalo in vzbujalo zadovoljstvo.

Samica je čepela v gnezdu.

Pod večer je samec grčal, sam ni vedel zakaj.

»U-gu-u!« se je drl z grlnim glasom, ko da bi grgral.

Nekoč so ga, samotno sedečega tam zgoraj, spazili volcje in neki lakotnež je začel plezati po strmicu k vrhu.

Samica se je vznemirjala in preplašeno kričala, samec pa je spokojno zrl dol in z velikimi, slabovidnimi očmi sledil volku, ki mu je, počasi plazečemu se, spodrsnilo, da je hitro drčal nizdol. Pri tem je prožil kupe snega, se prekopicaval in cvilil od bolečin.

Prikradel se je mrak.

V marcu, ko so dnevi rasli, je začelo sonce prigravati, sneg je rjavel in se tajal. mračina je dolgo zelenela in voleje so hodili v tropah; plena je bilo več, ker so že vsi gozdni prebivalci čutili predpomladanji nemir, boleč in opojen. Lazili so po poljanah, strminah in lozah; temu se namreč niso mogli upirati, brezmočni v oblasti predpomladanjega nemira. In lahko jih je bilo ujeti.

Ves plen je samec znosil samici. Sam je malo jedel: le kolikor mu je puščala samica. Običajno je bil to drob, meso prsnih mišic, koža in glava, pa še tu je samica vselej snedla oči kot najbolj slastne.

Podnevi je samec sedel v rogovili korenin.

Sonce je sijalo. Pihljaj je lahek in blag vetrič. Na dnu soteske je šumel zelo temačni, zdaj hitri potok, rezko obrobljen z belimi snežnimi bregovi.

Hladno je bilo. Samec je sedel z zaprtimi očmi in skrčenim vratom. V njegovi vnanjosti je bilo mnogo pokorščine, nemirnega pričakovanja in nekakšne smešne krivde, ki se nikakor ni skladala z njegovo silnostjo.

V mračini je oživel. Loteval se ga je nemir. Vstajal je na noge, stegoval vrat, široko je razprl okrogle oči, razpenjal peruti in jih spet zlagal, bál z njimi po zraku. Potem se je spet zgrbil, stegoval vrat in žmeré grčal:

»U-gu-gu-u!« se je drl grozeče in plašil gozdno divjad.

In odmev v soteski je odgovarjal:

»U — u...«

Mračina je bila zeleno sinja. V nebo so bile vkovane velike, ko nove zvezde.

Oljnat duh po smrekah je plaval v zraku. Na večer je potok utihnil v mrazu. V tokavah nekje so se drle ptice. Vse pa je bilo nekako oprezno tihotno.

Ko se je stemnilo in je noč posinjela, je samec kradoma, z občutkom krivde, oprezno prestavljal velike, hoje po zemlji nevajene noge, ko je šel v gnezdo k samici. Velika, čudovita strast ga je vlekla k njej.

Sédel je poleg nje in ji s kljunom gladil perje; in še vedno ga je težila malce smešna in zanj nelepa krivda.

Samica je bila dovezetna za dobrikanje, delala se je slabotno in zelo krotko. Za to krotkostjo pa je bilo čutiti njeno veliko moč in oblast nad samcem; morda jo je bilo čutiti celo v tej krotkosti.

V svojem jeziku, v jeziku nagona, je samica pravila samcu:

»Da! Lahko!«

In samec se je vrgel nanjo ves iznemogel od strasti: vdala se mu je.

V

Tako je bilo teden dni, poldrugi.

Kadar je samec zdaj prihajal k njej, je govorila:

»Ne! Dovolj!«

Govorila je, z nagonom čuteč, da je dovolj, ker je prišla druga doba — doba rojevanja mladičev.

In samec jo je zmeden, nekako kriv tega, da ni vnaprej uganil samičjega ukaza, ukaza nagona, položenega vanjo, pustil, da bi se povrnil čez leto dni.

VI

In od pomladi skozi vse poletje do septembra sta bila samec in samica zapredena v veliko, čudovito, neogibno delo rojstva — do septembra, ko so se mladiči speljali.

Pomlad in poletje sta razgrnila pisano preprogo. Žarela sta v ostri svetlobi. Smreke so se krasile s storži in opojno dišale. Pelin je dehtel. Cveteli so in se osipali: gorčica, cikorija, zvončki, zlatice, jerebike, črnilec. Osat je bohotal.

Maja so bile noči sinje.

Junija — zelenkasto bele.

Zarje so gorele ko škrlatni plameni požara, megle noči pa so se plazile po soteski v belih, srebrnih plasteh in zabrisovale obrise smrek.

Spočetka je bilo v gnezdu pet sivih, zeleno pikčastih jajc. Potem pa so se prikazali mladiči: velikoglavi, s čezmerno velikimi, rumenimi kljuni, pokriti s sivim perjem. Milo so čivkali, stegovali dolge vratove iz gnezda in zelo mnogo jedli.

V juniju so že letali, še vedno debeloglavi, čivkali in nerodno frfotali z nespretnimi krili.

Samica je bila ves čas z njimi, skrbna, načeperjena, prepirljiva.

Samec ni znal misliti in težko da se je zavedal ponosa, pa je le dihal iz njega pri nujnem opravilu, ki ga je opravljal z veliko radostjo. In vse njegovo življenje je bilo izpolnjeno z nagonom, ta pa je prenesel vso njegovo voljo in občutek za življenje na mladiče.

Iskal je hrane.

Mnogo je je bilo treba, ker so bili mladiči in samica nenasitni. Včasih je moral leteti daleč, celo na Kamo loviti galebe, ki so vselej vršali okoli nenavadno velikih, belih, neslutelih in mnogookih zveri,

plavajočih po vodi in nenavadno šumečih, zaudarjajočih po gozdnem požaru — okoli ladij.

Mladiče je krmil sam. Trgal je kose mesa in jim ga dajal. Zavzeto je opazoval, kako so mladiči s široko razprtimi kljuni grabili kar cele kose, se davili z njimi in jih požirali z odprtimi očmi, zibajoč se od napenjanja.

Nekoč je eden od mladičev po neumnosti padel iz gnezda pod pečino. Tedaj je samec hitro in skrbljivo poletel za njim, brižno vreščal, kakor da bi renčal. Previdno in nespretno ga je pobral s kremplji in ga, preplašenega in neumevajočega, ponesel nazaj v gnezdo. Tam ga je z velikim kljunom dolgo gladil po perju, hodil okoli njega, iz previdnosti visoko privzdigoval noge in ni prenehal skrbljivo vreščati.

Ponoči ni spal.

Sedel je v rogovili korenin, bistrovidno strmel v nočno meglo ter branil mladiče in mater pred nevarnostjo.

Nad njim so sijale zvezde.

In nekoč, ko je občutil polnost življenja in njegovo lepoto — tako se je vsaj zdelo — je divje in grozeče grčal, izzivajoč odmev.

»U-gu-gu-u-u!« se je drl in plašil noč.

VII

Pozimi je živel zato, da je živel. Spomladi in poleti je živel zato, da je rojeval. Razmišljati ni znal. To je delal zato tako, ker je tako hotel bog, tako je veleval gon, ki je imel oblast nad njim.

Pozimi je živel zato, da je jedel, da ne bi umrl. Zime so bile mrzle in strašné.

Spomladi pa je plodil.

In tedaj se je po njegovih žilah točila vroča kri. Tihotno je bilo, sonce je sijalo in zvezde so žarele in kar naprej se mu je hotelo pretezati, zapreti oči, biti s krili po zraku in grčati od brezvzročne radosti.

VIII

Jeseni so se mladiči speljavali. Štara sta se poslovila od njih za vselej in slovo je bilo lahko.

Jeseni je bilo deževje, megle so se vlačile, nebo je bilo nizko. Noči so bile žalostne, mokre, črne. Starca sta čepela v mokrem gnezdu, oba. Težko sta zaspala. Zmrzovala sta in se nerodno obračala. V očeh jima je gorela zelenkasto žolta svetloba.

Samec ni več grčal.

IX

Tako je preteklo trinajst let njunega življenja.

X

Potem je samec umrl.

V mladosti si je pokvaril krilo, takrat, ko se je tepel za samico. Z leti mu je bilo vse bolj in bolj težko loviti plen, vse bolj in bolj dolgo je letal za njim in ponoči ni mogel zaspati; po vsem krilu mu je glodala huda, zoprna bolečina. Bilo je zelo hudo, ker prej krila še čutil ni, zdaj pa je postalo nenavadno važno in boleče.

Ponoči ni spal, povešal je krilo, kot bi se ga hotel otresti. Zjutraj je s komaj rabnim letal na lov.

In samica ga je zapustila.

Pred pomladjo je v mraku zapustila gnezdo.

Samec jo je iskal vso noč in šele ob zori jo je našel — z drugim samcem, mladim in krepkim, nežno grulečim okoli nje. Tedaj je starec začutil, da je končano vse, kar mu je dalo življenje. Spustil se je v boj z mladičem, a se je tepel brez samozavesti in slabo, mladič pa je napadal udarno in strastno, mu paral telo in grozno vreščal. Samica je kot pred nekaj leti nebrižno sledila spopadu.

Starec je bil premagan.

Krvav, razmršen, oslepel na eno oko je poletel v svoje gnezdo in se tiho spustil v rogovilo korenin. In čutil je v sebi, da je račune z življenjem že poravnal. Živel je zato, da je jedel in plodil. Zdaj mu je ostala le še — smrt. Zares, to je nagonsko čutil, ko je s skrčenim vratom dva dni tiho in nepremično sedel nad prepodom.

Potem je umrl spokojno, ne da bi vedel. Padel je v prepad in obležal s skrčenimi nogami, vzdignjenimi kvišku.

To je bilo ponoči. Zvezde so bile kakor nove. V gozdovih in v tokavah so se drle ptice. Nekje so skovikale sove.

Samec je ležal na dnu soteske pet dni. Že je začel razpadati in grenkljato, neprijetno zaudarjati.

Našel ga je volk in ga požrl.